

Лариса Брюховецька

Свобода без вибору, або Кілька міркувань з приводу захисту суспільної моралі

«Контроль над комунікаціями дозволяє ідеологічним менеджерам встановлювати категорії пізнання дійсності»

(Ерік Р. Вульф. Європа і народи без історії)

Екологічно чисті продукти харчування кращі, аніж хімічно забруднені або генетично модифіковані, – сьогодні це розуміють усі. Багато хто на маленькому клаптику землі вирощує овочі й фрукти і їх споживає. Але якщо ми звернемося до сфери споживання культури, й насамперед кіно, то тут нам пропонують не просто забруднений товар, а кінематографічні отрутохімікати. Триває це вже два десятиліття, й кінця цьому потоку не видно. Можна навіть не ходити до кінотеатрів – досить подивитися на постери, розвішані по місту. Та й які кінотеатри! Для глядача з нормальною психікою кіно за цей час ототожнювалося з чимось непристойним і небезпечним. 90% фільмів, що їх пропонує прокат, жодного стосунку до культури не мають, хоча фанати кваліфікування й структурування віднесуть їх до культури масової. Останні 20 років саме цей товар посів головне місце в ринку візуальної продукції та в кінопрокаті – уже ціле покоління виросло на такій «брудній» продукції. І вибору немає.

Першу половину 1990-х держава ніяк не втручалася в цей «бізнес». Потім парламентарі звернули увагу на те, що левову пайку у візуальній продукції становить насильство і порнографія, і прийняли кілька законів: «Про кінематографію», «Про захист інформаційного простору» та ін. Однак питання, як бачимо, залишається невирішеним, адже навіть те, що набуло сили закону, прибічники того «бізнесу» кваліфікують нерідко як посягання на свободу. В індивідуальному вимірі проблему боротьби з насильством та порнографією у візуальній сфері треба розглядати в контексті проблеми суїцидальності (цим словом можна визначити нехлюйське ставлення людини до власного здоров'я та життя, яке люди не завжди усвідомлюють як цінність, дану Богом). Характер ставлення до власного життя переходить з виміру особистого в суспільний. Можна жахатися і дивуватися: ще донедавна в нашій країні візуально привабливою рекламою, яка нав'язливо лізла у вічі, підтримувалися алкоголь і нікотин, фактично закликаючи людей до самознищення. Слава Богу, вона, заборонена законом, зникла (щоправда, залишилась на

телебаченні)! А фільми з насильством і жорстокістю продовжують іти на екранах. Соціальні психологи і просто психологи ще не дали відповіді, якої шкоди завдають підліткам сцени насильства та порнографії. Та ніхто не може заперечувати, що з початком лібералізації суспільства й активного нав'язування «брудної» візуальної продукції злочинність, наркоманія, захворюваність на СНІД відчутно зросли (все це лихо на екранах подається як норма). Виникає питання: чому держава стоїть осторонь? Але ж ні: при Міністерстві культури і туризму діє комісія, яка видає прокатникам дозвільні посвідчення на розповсюдження і демонстрування фільмів. Призначення її – фільтрувати фільми й не пропускати на екрани надмірне насильство (та визначення її міри знову впирається у суб'єктивний чинник). Комісія, як задекларували її члени представникам ЗМІ, керується принципом – свобода понад усе, мотивуючи це правом споживача не купувати товар, який не подобається. Щоправда, з цього приводу виникає два запитання. Перше: навіщо тоді ця комісія? Друге: що дивитися тим, кому такий товар не подобається? Адже альтернативи ринок фільмів не пропонує! На це питання відповіді в нашій країні немає.

Десять років тому з'явилася реакція на візуальні «отрутохімікати» – Комітет із захисту суспільної моралі зі статусом громадської організації, але на державному фінансуванні (річний бюджет 2008 року – 4 млн грн). Він розгорнув активну діяльність: відстежує шкідливі й аморальні, на думку співробітників комітету, твори й рекомендує їх заборонити. І тут маємо цікаву з погляду соціальної психології ситуацію: виявляється, економічна, етична, психологічна, зрештою, екологічна неблагополучність від різьного розшарування суспільства, від бездарності політиків уже мало обходить громадян нашої країни, вони протестують проти заборон того, що шкодить формуванню підростаючого покоління. Звісно, протестують ті, для кого свобода означає саме публічну демонстрацію аморальності та розбещеності. Протести нерідко набирають скандальних форм такої демонстрації.¹

Та погляньмо тверезо на обраний спосіб боротьби з «отрутохімікатами»: який сенс у заборонах поодиноких творів, якщо ринок для такого товару в нас відкритий і незахищений. І якщо заборонять один фільм – на його місці з'явиться десяток аналогічних. За 18 років держава не підтримала вітчизняного товаровиробника – з прокату витіснили українське кіно й не дали для нього жодної преференції! Й не дивно, що фільми, зняті на державний кошт, ніхто в Україні не може побачити.

Діяльність комісії і комітету увійшла в суперечність, і 16 листопада 2009 року Національна Спілка кінематографістів України, голова якої С.Тримбач входить до комісії, скликала прес-конференцію з приводу заборони комітетом двох фільмів (Хостел-2 та Пила-6), які культивують насильство. Члени комісії кваліфікували дії Комітету із захисту суспільної моралі як посягання на свободу. Тут я пошлюся на вченого у галузі моралі, бо краще за нього не скажу. «У своїй критиці опонентів обидві сторони – адепти стримування норм і адепти свободи – багато в чому є справедливими, однак, оскільки кожна зі сторін виводить легітимність своєї потрібності з похибок супротивної сторони, обидві вони неспроможні побачити свою власну недостатність і потребу гармонійного взаємодоповнення».²

Є кілька суттєвих моментів, на яких наголосив Сергій Тримбач: аморальність та розбещеність пропонують не тільки торгівці візуальних «отрутохімікатів» – нині так само небезпечно-шкідливими у плані суспільної моралі стали тиражовані телебаченням передачі, де фігурують наші політики, депутати. Інформаційний простір рясніє ними: скандал довкола сумнозвісного депутата від БЮТ Лозинського, який заволодів великою територією, і його жертвою став місцевий житель, який ступив на цю територію. Скандал з педофілією, в якому замішані якісь – ще не сказано, які саме – депутати, та навіть якщо і не замішані, вже те, що такий скандал має місце, є аморальністю. А корупція? Цей гріх став нормою для тих, хто рветься до влади через вибори. Моральність, як бачимо, в середовищі політично-бюрократичному і не ночувала, однак саме сюжети з цього середовища глядачам постійно пропонує ТБ. То чому їх не забороняють?

Прозвучало ще одне: замість вкладати гроші в заборонне відомство, краще б держава вклала їх в українське кіно, яке 2009 року уряд Ю.Тимошенко позбавив фінансування – «вона працює».

Як бачимо, окреслилося протистояння на ґрунті моралі, й воно буде дедалі більше загострюватись. У цьому протистоянні беруть участь держава, громадськість з одного боку і брудний бізнес – з іншого.

Комітет із захисту моралі оголосив боротьбу з продуктами брудного бізнесу. Та, щоб успішно боротися з наслідками, треба зрозуміти причини. Їх кілька.

I. Продукти брудного бізнесу віддзеркалюють кланово-олігархічну природу влади і рівень свідомості її представників, які не мають пошани до моралі, етики, естетичних і культурних цінностей.

II. Ті продукти досить скоро прижилися в нашій країні, оскільки від початку 1990-х поняття свободи ототожирили із вседозволеністю і розбещеністю. «Бізнесмени» та ідеологічні менеджери сфери медіа й візуальних засобів нав'язали саме таке розуміння свободи, на такому розумінні

сформувалася молодь і тепер будь-яке обмеження таких продуктів сприймає як посягання на свободу.

III. Ті продукти приносять прибутки, тобто цей бізнес економічно вигідний. І доки законодавство не кваліфікує його як кримінальний, доти боротися з ним буде практично неможливо, адже неможливо боротися з економічною вигодою.

Наслідки? Роз'єднаність, а відтак слабкість суспільства. Моральна деградація, зростання злочинності, алкоголізму, наркоманії, захворювання на СНІД.

Виправити це заборонами не можна. Заборони мають набути чинності закону – чимало європейських країн офіційно запровадили обмеження й цензуру на ТБ (досвід Англії), тому що більшість населення, яка шанує мораль, не мусить підпорядковуватись меншості, яка мораль зневажає.

Необхідно: 1. Враховуючи ситуацію, піти шляхом інших країн, які «брудний бізнес» кваліфікують як кримінальний, бо нав'язувані ним продукти небезпечні і для морального, і для фізичного здоров'я людини, суспільства, і ввести цензуру. 2. Комітет із захисту моралі має досліджувати, зокрема, у в'язницях для малолітніх, як впливає демонстрація насильства і порнографії на свідомість підлітків. Аби в заборонах спиратися на факти. 3. Комітету із захисту моралі через ЗМІ потрібно виправляти викривлене уявлення про свободу і пропонувати фільми, які цементують суспільство, роблять сильною людину і державу. Мораль – це життя праведне, по совісті. І морально здорові сили в нашому суспільстві борються. Найважливішими є конструктивні справи, такі, як масові культурні починання. В Україні для захисту суспільної моралі чи не найбільше зробив Олег Скрипка, який організує фестивалі в галузі популярної та народної музики, відроджуючи в молодіжному середовищі інтерес до українського фольклору.

В Україні є загін професійних кінематографістів. Вони можуть випускати не тільки рекламу, а й повноцінні художні фільми, які могли б нести добро і світло, консолідувати здорові сили суспільства. Поки що ми бачимо, як український кінематограф цинічно знищено, щоб розчистити ринок для «кіноотрутохімікатів».

До речі, 1998 року було прийнято дуже важливий документ, про який представники «брудного бізнесу», тісно пов'язаного з американськими та російськими інтересами, не люблять згадувати. Забули про нього й Уряд, і представники комісії й комітету. Там було таке: «Для державної підтримки суб'єктів кінематографії відкривається спеціальний рахунок фінансової підтримки національної кінематографії, коштами якого розпоряджається центральний орган виконавчої влади у галузі кінематографії». І ще: «Держава підтримує кінематографію шляхом податкового, митного, валютного та інших видів регулювання».³ Відтоді минуло 11 років, але ні спецрахунку, ні державної підтримки...

1 Нещодавно у ЗМІ з'явилося повідомлення: в знак протесту проти діяльності Комітету чоловік голим разом зі своєю подругою імітував статевий акт перед приміщенням Верховної Ради. Ніхто на них не звертав уваги, доки не побачили представники церкви і не звернулися до міліції. Подруга втекла, а чоловіка арештували.

2 Маринович Мирослав. Українська ідея і християнство. – К.: 2003. – С. 260.

3 Закон України «Про кінематографію».